

Cumhuriyet Döneminde (1928-1973) Denizli Halk Evi Faaliyetleri

Republican Period (1928-1973) Denizli Public House Activities

Nurhan MEYDAN ACIMIŞ¹, Cansu Ö. TÜRK², Ecem BEYTORUN³, Selin ATİK⁴, Serra ŞAHİN⁵

ÖZ

Kurtuluş Savaşı'nın ardından Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti çağdaş değerleri kendine ilke edinmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra, diğer toplumsal ve kültürel alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da çok önemli tarihsel değişimler yaşanmıştır. Atatürk'ün vurguladığı nokta, halka sağlık hizmeti götürmenin devlete düşen bir görev olduğu şeklindedir. 1923'te Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte sağlık çalışmaları ve tıbbi araştırmalar Gazi Mustafa Kemal'in önderliğinde ve onun direktifleri doğrultusunda hız kazanmış ayrıca dönemin Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam başkanlığında Hıfzıssıhha Enstitüsü kurulmuş, Türk Kızılay Cemiyeti çağdaş değerlerle yeniden şekillenmiştir.

Halkevleri, Türk insanını bilinçlendirme amacıyla 1932 – 1952 yılları arasında ülkenin çeşitli illerinde etkin faaliyet göstermiştir. Denizli Halkevi bu faaliyetlere destek olarak İnanç Dergisi'ni çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, halk evleri, halk sağlığı,

ABSTRACT

The Republic of Turkey, which was founded by Mustafa Kemal Atatürk after the War of Independence, has adopted contemporary values as its principle. After the proclamation of the Republic, very important historical changes were experienced in the field of health, as in other social and cultural fields. The point Atatürk emphasized is that providing health services to the public is a duty of the state. With the establishment of the Republic in 1923, health studies and medical research gained momentum under the leadership of Gazi Mustafa Kemal and in line with his directives. Under the presidency of Refik Saydam, the Institute of Public Health was established, and the Turkish Red Crescent Society was reshaped with contemporary values. People's Houses operated effectively in various provinces of the country between 1932 and 1952 in order to raise awareness of Turkish people. Denizli Community Center has published Inanc Magazine in support of these activities.

Keywords: Republic, public houses, public health,

GİRİŞ

Millî Mücadele Döneminde kısıtlı olanaklar ve aksaklıklar içinde sürdürülen sağlık hizmetleri ülke genelinde belirli bir programa göre devam etmekteydi (1).

Cumhuriyetin kuruluşuyla sağlık alanında da yaşanan değişim, ülkenin içinde bulunduğu savaş sonrası yoksulluk, bilgisizlik ve bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşması gibi olumsuzluklara rağmen hızla devam etti (1).

Ülke çapında sağlık hizmetleri yetersiz, halkın genel sağlık seviyesi iyi durumda değildi. Batıl inançlar, ilkel yöntemler de bulaşıcı hastalıkların yayılmasına neden oluyordu. Aile planlaması, çocuk bakımı ve hijyen şartları hakkında bilgi yeterli değildi. Ayrıca bu hizmetlerin sunumunda yetersizler mevcuttu. O dönemde beslenme koşullarından kaynaklanan hastalıklar ölüm oranlarını arttıran en önemli sebep iken, köylerdeki doğum oranı yüksek olmasına karşın nüfus beklenen seviyede artmamaktaydı (1).

Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamı etkileyen ve ölüme sebep olan en önemli sorun başta sıtma ve veremdi. Frengi, çiçek, difteri, dizanteri, tifo ve trahom gibi salgın hastalıklar da yaşamı etkileyen ve ölüme sebep olan hastalıklardandı. Yetersiz su, kanalizasyon alt yapısı, yerleşim alanlarının yakınında bulunan sulak ve bataklık alanları gibi belediye hizmetleri eksikti. Bu durum sıtma

1-Doç.Dr. Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, E-posta: nurhan88@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9616-1033

2-Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. Sınıf Öğrencisi, ORCID ID: 0000-0001-7262-8516

3-Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. Sınıf Öğrencisi, ORCID ID: 0000-0002-1551-4130

4-Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. Sınıf Öğrencisi, ORCID ID: 000-0002-6096-6806

5-Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. Sınıf Öğrencisi, ORCID ID: 0000-0001-5629-3920

Gönderim Tarihi:15.06.2021 - Kabul Tarihi: 01.04.2022

gibi salgın hastalıklar için tehlike yaratmaktaydı. Sağlık kurumları sağlık personeli ve insan gücü de yetersizdi (1).

Cumhuriyetin değerlerine göre bilim ve gerçeklere uygun halk sağlığı değerlerine dayanan bir ulusal sağlık stratejisi kararlaştırılmıyordu. Nitekim Mustafa Kemal, “Ulusun tüm bireylerinin sağlıklı olabilmeleri için, sağlık koşullarını gerçekleştirmek, devlet durumunda olan siyasal kuruluşun en birincil görevidir” diyerek, devletin halk sağlığı konusunda en etkin ve birincil kurum olması gerektiğini belirtmiştir (1).

Milli Mücadele'nin başında hükümete bağımsız bir vekâlet eden Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı), herkese nitelikli, eşit ve erişilebilir sağlık hizmeti sunma hedefini gerçekleştirmek, mevcut sorunları ortadan kaldırmak için ivedi bir şekilde harekete geçti. Sıhhiye Vekili Dr. Refik (Saydam) Bey tarafından ülkenin ihtiyaçları göz önüne alınarak hazırlanan sağlık programı, her biri senelerce çalışılarak başarılabacak şu hedefleri içeriyordu (2).

- 1-Sağlık teşkilatını genişletmek.
- 2-Fazla miktarda doktor yetiştirmek.
- 3-Numune hastaneleri açmak.
- 4-Ebe yetiştirmek.
- 5-Küçük Sıhhiye memurları yetiştirmek.
- 6-Doğum ve çocuk bakımevleri açmak.
- 7-Verem sanatoryumu açmak.
- 8-Sıtma mücadelesi yapmak.
- 9-Frenji ve diğer içtimaî emraz ile mücadele etmek.
- 10-Trahom ile mücadele etmek,
- 11-Sıhhî ve sosyal teşkilatı köylere kadar götürmek.
- 12-Halkın sağlık düzeyini arttırmak için sağlık ve sosyal işlerle ilgili kanunlar çıkarmak.
- 13-Numune hastanelerinde çocuk klinikleri açmak.
- 14- Bulaşıcı ve sosyal hastalıklarla mücadele için yabancı mütehassısları davet etmek.
- 15- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü ve Hıfzısıhha Okulunu kurmak (2).

Yataklı tedavi kurumlarında Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ciddi bir artış vardı. 1923-1940 yılları arasında ülke çapında hizmet veren sağlık kurumları ve yatak sayıları ise şöyleydi (1).

1923-1940 yılları arasında yataklı tedavi kurumlarında ülke çapında hizmet veren sağlık kurumları ve yatak sayılarında ciddi bir artış gözlemlendi (1).

Tablo1: 1923-1940 Yılları Arasında Türkiye’de Yataklı Tedavi Kurum ve Yatak Sayısı (1)

	1923	1930	1935	1940
Kurum Sayısı	86	182	176	198
Yatak Sayısı	6.437	11.398	13.038	14.383

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurum ve yatak sayıları ülke nüfusuna oranla çok yetersizdi. Yapılan düzenlemeler, yürürlüğe giren yasalar ve yürütülen sağlık politikaları ile yataklı kurum ve içindeki yatak sayıları kademeli olarak artırıldı. (Tablo1) 1928’de Belediyelere ait hastanelerde ayakta tedavi edilen hasta sayısı 30.774 iken 1937’de 177.075’e, yatarak tedavi olan hasta sayısı 12.188’den 18.193’e yükseldi. 1924’de bulaşıcı hastalıklar hastanelerinde ayaktan ve yatarak tedavi altına alınan hasta sayısı 792 iken 1937’de toplam 25.434’e yükseldi (1).

Türkiye’de gerçekleştirilen sağlık atılımlarının en parlak döneminin 1920-1937 yılları arasında olduğu söylenebilir. Bu dönemde devletin; Merkez Hıfzısıhha Mektebini açmak, doktor sayısını ve diğer sağlık personellerinin sayılarını artırmak (ebe, hemşire vb.), sıtma mücadelesini ülke geneline yaygınlaştırmak, frenji, trahom ve benzer hastalıklarla mücadele etmek, sağlık örgütlenmesini geliştirmek, sağlıkla ilgili propoganda yapmak ve örgütlenmesini köylere kadar götürmek gibi birçok hedefi gerçekleştirdiğine tanık oluyoruz (1).

1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Denizli

Cumhuriyetin ilanına kadar Denizli; savaş, deprem, yangın ve salgın hastalıklar gibi zor koşullarla mücadele etti. Benzeri sebeplerle kentin fiziki ve sosyo-kültürel alt yapısını olumlu yönde geliştirmek mümkün olamamıştı (1).

Cumhuriyet öncesinde Denizli’de; itfaiye, zabıta ve temizlik işleriyle uğraşan belediye hizmetleri yeterli değildi. Su genellikle artezyenlerden ve bazı kaynaklarla beslenen mahalle veya ev çeşmeler ile sağlanmaktaydı. Bunların tümü salgın hastalıkların ortaya çıkması ve daha çabuk yayılmasına neden oluyordu (1).

Nüfus verilerine göre; 1922 yılında kentin nüfus sayısı “243.542”, Cumhuriyetin ilan edildiğinde (1923) 275.402 kişiydi. Devlet Salnamelerine göre 1925-1926 yılına ait nüfus sayıları 277.792 kişiydi.

1926-1927 yılına göre, merkez ve kazalarına ait 1 Kanunisani (Ocak) 1926 ile 1 Temmuz 1926 tarihleri arasında ve cinsiyete göre hazırlanan nüfus dağılımı şu şekildeydi (1).

Tablo2: 1.Kanunisani 1926 - 1 Temmuz 1926 tarihleri arasında Denizli Nüfus Sayıları (3)

İlçeler	Genel Nüfus		Toplam
	Erkek	Kadın	
Denizli Merkez	17.034	19.042	36.076
Tavas	23.535	27.772	51.307
Acıpayam	22.712	24.481	47.193
Çal	20.853	24.023	44.876
Buldan	12.911	13.441	26.352
Sarayköy	8.523	9.363	17.886
Çivril	9.326	10.738	20.064
Toplam	114.894	128.860	243.754

2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Denizli Sağlık Hizmetleri

Osmanlı Devleti’nde Dahiliye Nazırlığı’na bağlı olarak Sıhhiye Umum Müdürlüğü kontrolünde yürütülen sağlık hizmetleri, 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı yasayla Sıhhi ve İçtimai Muavenet Vekaleti’ne devredilerek taşradaki sağlık hizmetleri düzene sokulmaya başlanmıştır. Bu düzenlemeden sonra il merkezlerinde sağlık müdürlükleri oluşturuldu (1).

Denizli Sağlık Müdürlüğü kentin il olmasından (1923) sonra çalışmalarına başlamış, tek elden ve daha sistematik bir yapıya dönüşmüştü.

Denizli İl Sağlık Müdürlüğü, ekip halinde halk sağlığını korumaya yönelik yetersiz hizmetlerini

geliştirerek, öncesinde uygulanan geleneksel yöntemleri terk etmiş, Cumhuriyet yönetimiyle birlikte daha yeni çağdaş bir şekle bürünmüştü (1).

Şekil1: Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi

2.1. Denizli Memleket Hastanesi

2.1.1.Hastanenin Kuruluşu

Denizli’de hastane yapım çalışması 1913 yılında milli mücadele önderlerinden İl Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi öncülüğündeki hayırseverlerce kurulan Hastane Yaptırma Heyeti ile başladı. Heyetin kuruluş tarihi, gazeteci Şükrü Tekin Kaptan tarafından 7 Mart 1913 olarak verilmektedir. Ahmet Hulusi Efendi’nin Heyetin başkanlığını yaptığı üyeler arasında; Miralay Hacı Tefvik Bey (Belediye Başkanı) ve Nakıp Ziya bulunmakta idi. Hastane yaptırma heyeti tarafından aynı yıl toplanan kurban derilerinden elde edilen 30 lira hayırseverlerin bağışları ile birleştirildi (4).

1913 yılında temeli atılan hastane, 1916 yılında Menzil Hastanesi olarak 50 yatak kapasitesiyle hizmete açıldı. İlk başhekimi Dr. Mahzar German’dır İlk doktorları; Mazhar Müfit, Belediye Doktoru Haydar Bey, Emekli Binbaşı Mustafa Kerim, Hükümet Doktoru Kazım Samanlı Bey idi. Adı, 1919 yılında Memleket Hastanesi oldu. Yatak kapasitesi 1925 yılında 75’e çıkarıldı. Yine aynı yıl ilk ameliyathane Hacı Mehmet Efendi’nin yardımıyla yapıldı ve Op. Dr. Hamdi Berkman hastanede çalışmaya

başladı. 1927’de Dr. Ali Rıza Bey atandı ve yatak kapasitesi 75’den 100’e çıkarıldı. Aynı yıl ilk Sıhhi İmdat Otosu (ambulans) ile, ilk röntgen ve etüv cihazı alındı. 1930 yılında ilk İntaniye daha sonra Dahiliye servisi kuruldu. Kadın doğum ve göz hastalıkları uzmanı atandı. Kadın Doğum Uzmanı Dr. Burhanettin Usman ve dönemin Valisi Ahmet Cevat Bey’in çabaları ile Doğum ve Kadın hastalıkları binasının temeli 1946 yılında atıldı. 2 yıl sonra 2 katlı ve 25 yatak kapasitesi ile hizmete açıldı (5).

Şekil 2: Hastanenin Açılışı

2.1.2 Atatürk’ün Denizli’ye Gelişi

Atatürk, “Büyük Ege Gezisi” olarak bilinen program içinde 4 Şubat 1931 Çarşamba günü Aydın’dan sabah saatlerinde hareket eden özel treni ile saat 13.00’te Denizli’ye geldi. Denizli Memleket Hastanesi’ne giderek incelemeler yaptı, hastalarla görüştü ve Başhekim Dr. Hamdi Berkman’a, hastanenin tertip, düzen ve temizliğinden ötürü teşekkür etti (6).

Belediye’ye gelerek, toplananları selamladı. Belediye halk Meclisi ile görüştü, halkın ve kentin ihtiyaç ve olanakları üzerinde gerekli tavsiyelerde bulundu. Belediye Başkanı’na “Gerek geçen defaki gelişimde gerekse bugün Denizli halkının hakkımda gösterdiği hissiyattan duygulandım. Teşekkür ve muhabbetlerimin muhterem halka iletilmesini rica ederim.” diyerek kentten ayrıldı.

2.1.3. Denizli Devlet Hastanesi

1955 yılında mevcut Memleket Hastanesi, Devlet

Hastanesi haline çevrildi. Yönetimi Özel İdare ve Belediye bütçelerinden ayrılıp, genel bütçeye devredildi, ayrıca hastanenin yatak kapasitesi 250’ye ulaştı (7)(5). Devlet hastanesinde; Dahiliye, Bakterioloji, Göz, Genel Cerrahi, KBB, Çocuk, Röntgen olmak üzere 7 adet servisi mevcuttu. 14 uzman, 1 pratisyen başhekim yardımcısı, 3 hemşire, 14 hemşire yardımcısı, 9 hizmetli, 1 veznedar görevli bulunuyordu.

Halen kullanılmakta olan hastanenin inşaatı, 1950 yılında, Belediye Başkanı Turhan Bahadır’ın gayretleriyle, başbakan merhum Adnan Menderes tarafından atıldı. Açılışı 1972 yılında dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemal Demir tarafından gerçekleştirildi. 200 yataklı olması planlandı ancak 400 yatak yerleştirildi. 1983 yılında Kadın Doğum Binasına 125 yataklı ilave edildi. Ayrıca Göğüs ve Kalp Damar Cerrahisi kliniği devreye girdi (5).

Tamamına yakını hayırseverlerin eseri olan ve Hastane Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından başlatılan “Yeni Bina” inşaatı 1988 yılında 7 katlı olarak planlandı. 1993 yılında bodrum ve zemin katlarında röntgen, hemodiyaliz ve diş ünitesi olarak faaliyete başlandı. Son halini alması ve 5 katıyla beraber hizmete girmesi ancak 2000 yılında gerçekleştirildi. Şu an Kalp Merkezi olarak kullanılan bina inşaatı 2004’te başladı, 2 yıl sonra (2006) bitirildi.

Denizli SSK Bölge Hastanesinin binaları Devlet Hastanesine 2005 yılında devredildi. Buradaki poliklinikler restore edildi. Yeniden hizmete sokuldu. Pamukkale Üniversitesi’nden devralınan “Yüksek Okul” bina restorasyonları tamamlanarak 2007 yılından sonra Denizli Devlet Hastanesi binaları olarak hizmete sokuldu (5).

Cumhuriyet Döneminde Bulaşıcı Hastalıklar

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, Anadolu uzun ve yorucu savaşlar sonucunda harabe haline gelmişti. Salgın hastalıklar artmıştı. Hastane ve ilaca ulaşamıyordu. Erken Cumhuriyet Döneminde halk sağlığı hizmetlerine yoğun önem verilerek neredeyse tamamen salgın hastalıklarla mücadele edildi. Anadolu’nun orta ve kuzey kesimlerinde frengi, güneyinde trahom tamamında ise sıtma hastalığı yaygındı. Ek olarak; çiçek, kızıl, difteri ve

verem görülmekte idi (7).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde bulaşıcı hastalıklarla mücadele edebilmek için heyetler oluşturuldu. Bu heyete salgın ihbarları geldikçe o kentte ilaç, aşı, serum ve doktor gönderildi. Aşı ve ilaçlar devlet tarafından sağlanıyordu, Türkiye’de üretilmeyenler ise yurtdışından ithal edildi. Bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele kapsamında saha çalışmalarından elde edilen tecrübeler doğrultusunda Umumi Hıfzıssıhha Kanunu çıkarıldı (1930) ve yasal zemine oturtuldu

(7).

3.1 Denizli ve Kazalarında Görülen Hastalıklar

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sıtma ve veremin oluşturduğu bulaşıcı ve salgın hastalıklar Denizli halkının karşılaştığı en önemli sağlık sorunuydu. Damar hastalıkları, neoplazmlar (tümörler) ve serebral (beyine bağlı) rahatsızlıklar da ölüme sebep olan diğer hastalıklar arasındaydı. Bunların dışında çevre ve kişisel temizliğin eksikliği gibi çeşitli sebeplerden kaynaklanan hastalıklar, ölümler ve kalıcı hasarlar gözlenmekteydi. Denizli Vilayeti

Sıhhiye Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1925 yılına ait veriler tablo 3’te sunulmuştur: (1)

Tablo3: 1925 Yılı Denizli Merkez ve Kazalarına Ait Ölüm Nedenleri Cetveli(8)

Hastalıklar	Merkez		Sarayköy		Buldan		Çal		Tavas		Acıpayam		Toplam	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
Sıtma		1				1							0	2
Dizanteri											1		1	0
Akciğer Veremi	14	11	2	9	5	7	6	5	4		1		32	32
Sa’ir Aza Veremi	1	1	1	1	3	3		7	5	1			10	13
Zatürre	16	10	28	27	6	9	4	6	16	6	4	6	74	64
Sıtma ve İthilatı (Etkisi)	15	9	12	20	7	11	2	2	6	5	7	3	49	50
Frengi											5	2	5	2
Akl ve Sinir Hastalıkları			1	1					1				2	1
Karaciğer Hastalıkları	2		4	1	1	3	1	5	3		2	1	13	10
İdrar Yolu Hastalıkları	10	1	2	1	1	3	12	9	7	2	7	1	39	17
Mide ve Bağırsak Hastalıkları	17	18	23	22	6	3	2	5	12	4	21	8	81	60
Kalp ve Damar Hastalıkları	7	5	14	12	3	2	2	3	13	14	3	2	42	38
Rahim ve Çevresi Hastalıkları		1								1		2	0	4
Doğum Bozuklukları Hastalıkları	2				4	4							6	4
Çeşitli Dahiliye Hastalıkları	95	91	96	74	108	114	48	25	231	59	192	123	770	486
Çeşitli Hariciye Hastalıkları	13	1	1				5	1	5		2	1	26	3
Toplam	192	149	184	168	144	160	82	68	303	92	245	149	1150	786

1925 yılında Denizli ve kazalarında en çok ölüme (1.256 kişi) sebep olan hastalık, Dahiliye Hastalıkları idi. O dönemde temiz içme su olmaması ve mevcut suların da lağım suları ile karışması nedeniyle mide ve bağırsak rahatsızlıkları bu ölümlerin başında gelmekteydi. En fazla ölüm görülen ilçeler Tavas (395 kişi) ve de Acıpayam (394 kişi) idi. Denizli merkez ve ilçelerinde büyük hasarlar bırakan hastalıkların başında yine sıtma ve verem vardı (1).

2.1.1. Sıtma

Sıtma, insanlara tek hücreli Plasmodium paraziti aracılığıyla bulaşan ve bazı durumlarda ölümcül olabilen ateşli bir hastalıktır. 5 farklı Plasmodium paraziti bulunur. Bu türler; P. falciparum, P. vivax, P. malariae ve P. ovale (iki tür) şeklindedir. Enfekte dişi Anofel cinsi sivrisineklerin ısırmasıyla insanlara bulaşır. Tüm sıtma vakalarında ortak olarak görülen belirtiler; yüksek ateş, titreme, üşüme ve terlemedir. Bazı vakalarda kusma ve ishal de eşlik edebilir. Hastalığın ağır seyrettiği vakalarda ise baş ağrısı, kas ve eklem ağrıları, iştahsızlık ve şiddetli titreme gibi belirtiler görülebilir. Sıtma tarihin her döneminde insanoğlu için bir tehdit olmuştur (9).

Şekil3: Halkı sıtmaya karşı bilinçlendirmeye yönelik afiş örnekleri. “Halletmeye uğraştığımız üç mühim dava ve kırmaya çalıştığımız zincir halkaları”(11)

Osmanlı Ordusu Birinci Dünya Savaşı esnasında sıtmadan büyük zarara uğradı. Dört sene boyunca orduda sıtma vakaları tahminin ötesinde yüksekti. Ordu sağlık kuruluşlarının kan muayenelerine göre Samsun bölgesinde yüzde 70, Ordu’da yüzde 50, Toros tünellerinde çalışan işçilerde yüzde 50, Söke civarında yüzde 44 ve İstiklal Savaşında çarpışan askerlerde ise yüzde 40 oranına yakındı.

1917–1925 yılları arasında ülke genelindeki çeşitli sağlık müdürlerinin raporlarında bildirilen sıtmalı hasta oranları şu şekilde idi (10).

Tablo4:1917-1925 döneminde Türkiye genelinde sıtmalı hasta oranı (10)

Şehirler	Sıtmalı Oran (%)	Şehirler	Sıtmalı Oran (%)
Ankara	40-90	Konya	70
Antalya	86	Mardin	80
Balıkesir	82	Malatya	25
Bingöl	60	Samsun	72
Denizli	90	Seyhan	78
İstanbul	80	Trakya	30
İzmir	72	Trabzon	68

Şekil4: Halkı sıtmaya karşı bilinçlendirmeye yönelik afiş örnekleri. “En büyük tren kazası sıtmalı yerlerden geçerken sivrisineklerin hücumuna uğramaktır”(11)

Denizli’nin kuzeyinde bulunan bataklıklar sebebiyle sıtma hastalığı çok yaygındı. Şamlı’da

ve Çivril’de yaşayan halkın o dönem, şiş karınlı ve sarı benizli olduğu ve dalakları kasiğine kadar immiş olan insanların özellikle de çocukların bir hayli fazla olduğu ifade edilir (1).

Sıtmalı hasta oranının Türkiye’de 1917-1925 yıllarında en çok görüldüğü iller: Ankara ve Denizli (%90) idi. 10 Aralık 1936’da Denizli Valisi ve Ekrem Ergür’ün başkanlığındaki kongrede halkın dilek ve önerileri doğrultusunda Denizli merkeze bağlı 9 köy ve Çivril ilçesi sıtma ile mücadele kapsamına alındı. Denizli ve civarındaki bataklıklar kurutulmuş göçmenlerin bu bölgelere yerleşmeleri karar altına alındı (1).

Kentte Başbakanlığın genelgesi doğrultusunda bazı çalışmalar yapıldı. 1 Nisan 1937’den itibaren “Sıtma Mücadelesi Küçük Sıhhat Memurluğu” kursu açılacağı duyuruldu. Kursun bir buçuk ay süreyle devam edeceğini, katılmak isteyen vatandaşlarda ortaokul tahsili arandığı ve bu şartlara haiz olanların kendilerine ait açık bir dilekçe ile Sıtma ile Mücadele Reisliği’ne müracaat etmeleri gerektiği bildirildi(1).

2.1.2. Verem

Verem hastalığının etkeni olan tüberküloz basilini ilk kez Robert Koch 1882 yılında bulmuştur. Verem basili ya da Koch basili de denilmektedir. Mycobacterium tuberculosis mikroorganizmasının neden olduğu uzun seyirli, bakteriyel ve bulaşıcı bir enfeksiyon hastalığıdır¹⁴. Cumhuriyet’in ilk yıllarında senede yüz elli ila iki yüz bin kişi vereme yakalanmaktaydı. Bunun yüzde yirmisinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Çocuk Verem Hekimi Dr. Müftüzade Behçet Salih veremi şöyle tasvir eder (12).

“Son zamanlarda bundan vermeye başladığımız kurban o kadar çoğaldı ki korkmamak, ürkmemek gayri kabil! İnsanı tahribatı hususunda bu menhus illet o kadar kurnazca, sessizce maharet gösteren diğer bir hastalık tasvir olunmaz. Fakir, zengin her ailenin, büyük küçük her şahsın ayrılamayan candan dostu gibi içlerinde yaşayan ilk fırsatta pençeleri altında öldürünceye kadar türlü türlü işkenceler azaplar çektiren hastalık, reislerini alarak aileleri, sevgililerini alarak nişanlıları, yavrularını yutarak ana ve babaları daima matemlere boğar.

Cehl yuvalarında kaşaneleri kavurup kemal-i metanetle yerleşen habasetini tezyid ile faaliyetini artıran bir aileye girince her bireyi aşıl原因, son bahar yaprakları gibi düşüren hep bu ince, gizli hastalıktır.”(13)

Denizli’deki verem hastalığı da oldukça yüksekti. Verem hastalığı en fazla Sarayköy’e bağlı Kadıköy (Babadağ) ilçesinde görülmekteydi. Verem hastalığının bir sonucu olarak çocukluk döneminden başlamak üzere kişilerin ölüm hızları yüksekti. 1931’de ve 33 ilde yapılan araştırmaya göre, genel ölüm hızının binde % 20’nin üstünde ve ölüm nedenlerinin başında da verem gelmekteydi (1).

Dr. Kemal Şakir’in Denizli’de verem hastalığı ile ilgili detaylı olarak aktardığı bilgiler ise şöyledir (1)

“Verem hakikaten korkunç derecededir. Merkezi vilayette bizzat yaptığım istatistikte bulaşıcı hastalıklara nispetle % 17,5 raddesinde görülmüştür. Sarayköy’e tabi Kadıköy (Babadağ) nahiye merkezinde umumiyetle yayılmış bir haldedir. Kadıköy’de verem’in fazlalığına sebep; evler üst üste yapılmış, sokaklar dar, bahçeler yok, halk dokumacı olduğu için destgahda (tezgahta) çalışırken yarı beline kadar toprağın içindedir. Bu vaziyette verem’in kolayca yayılması anlaşılabilir. Denizli de ise vaziyet aksidir. Halk çok fakir, hayat ise çok pahalıdır. Verem’in bu şartlar altında yayılması pek kolaydır.” (1)

Şekil6: 1 Ocak 1957 tarihinde tedavüle çıkartılmış olan Verem savaşı konulu pul (14)

Şekil 7: Verem Savaş Derneği'nin logosu (14)

3. HALKEVİ FAALİYETLERİ

1932 yılının 19 Şubat Cuma günü, Türkiye'nin 14 şehrinde ilk olarak açılan halkevleri arasında Denizli Halkevi de bulunmaktadır. 15 Mart 1932 günü yapılan seçim sonucunda halkevi başkanlığına Çopur oğlu Fahri Akçakoca seçildi. Aynı gün, şube komitelerinin seçimi yapıldı (16). Denizli Halkevi, faaliyetleri bir yıl kadar Türk Ocağının Çaybaşı'ndaki binasında sürdü. Cumhuriyetin onuncu yılında sonradan Belediye olarak kullanılacak olan binaya geçildi. Denizli'de halkevi sayısı Acıpayam ilçesinde (1936) de açılmasıyla ikiye çıktı. 1940'dan itibaren diğer ilçelerdeki ve bazı nahiyelerdeki halk evleri sayısı ile 1950'de 20'ye ulaştı (15).

Şekil8: Denizli halkevi

Denizli halkevleri dokuz şubesi ile faaliyetlere geçmiştir. Bu şubeler:

- Dil, Tarih Ve Edebiyat Şubesi,
- Güzel Sanatlar Şubesi,
- Temsil Şubesi,
- Spor Şubesi,
- Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

- Kütüphane Ve Neşriyat Şubesi,
- Köycüler Şubesi
- Müze Ve Sergi Şubesi (15)
- Sosyal Yardım Şubesi

Sosyal Yardım Şubesi'nin esas görevi halkta şefkat ve yardımlaşma hissini uyandırmaktır. Denizli'nin merkez köyleri ve ilçe merkezlerine geziler düzenlenerek halk ile sağlık problemleri üzerine konuşulup öğütler verilmiştir. Hastalar ücretsiz muayene edilmiş ve reçeteleri yazılmıştır. Sıtma tedavisinde kullanılan kinin sülfat ilacı dağıtılmıştır. Halkevlerince hazırlanan duvar gazetelerinde sağlıkla ilgili yazılar bilgilendirmeler öneriler yer almış olup kahvehaneler meydanlık alanlar gibi herkesin görebileceği alanlara asılmıştır. 1943 yılıyla birlikte yardım ve bakıma muhtaç kimsesizlere günlük sıcak yemek dağıtımına başlanmıştır (15).

1951 yılında çok partili döneme geçilmesiyle özel bir kanunla halkevlerinin kapatılmasına karar verildi.

SONUÇ

Cumhuriyet'in ilan edildiği ilk günden itibaren kurulan hükümetler devraldığı sorunlu yapıdaki sağlık hizmetlerini çözüme kavuşturulmak için çalışmış, büyük bir özveri ile gerçekleştirilen reformlarla, sağlık hizmetlerinin uygar milletler seviyesine çıkartılması hedeflemiştir. Özellikle hastane ve diğer sağlık kurumlarının sayı ve nitelik olarak kapsamlı hale getirilmeleri sağlanmış; doktor, hemşire, ebe ve diğer sağlık personel sayıları giderek artırılmıştır.

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte kent statüsünü kazanan Denizli, bu dönemden itibaren birçok alanda olduğu gibi sağlık alanında da bir kabuk değiştirme sürecine girmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde yürüttüğü ekonomik, sosyal ve sağlık politikaları, Anadolu'nun hemen her vilayetinde olduğu gibi Denizli'de de karşılık bulmuştur.

KAYNAKÇA

1.) Sarıkoyuncu A., Tomalı A., Cumhuriyetin İlk Yıllarında Denizli'de Sağlık Hizmetleri (1923-1938), Çağdaş Türkiye

Tarihi Araştırmaları Derg., 37, 531-561, 2018.

2.) Altay S., Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılında Ebelik Eğitimine Ve Mesleğin Dönüşümüne Dair Kısa Bir Bakış (1923-1938), Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Derg., 35, 167-217, 2017.

3.) T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927, Matbuat Müdüriyet Umumiyesi Teşriyatı, 1926-1927

4.) Karatepe M., Bozkurt A. İ., Denizli Devlet Hastanesi Tarihçesi, Pamukkale Sosyal Bil. Derg., 2/1, 127-133, 2009.

5.) T.C. Sağlık Bakanlığı Denizli İl Sağlık Müdürlüğü Denizli Devlet Hastanesi, Tarihçe, <https://denizlidh.saglik.gov.tr/TR,30780/tarihce.html#:~:text=Hastane%20b%C3%Bye%201916%20y%C4%B1nC4%B1nda%20hizmete,Mahzar%20German%27%20d%C4%B1r;> (Erişim Tarihi: 8 Haziran 2021)

6.) Atatürk Denizli'ye Gelişi(1931), <https://denizli.ktb.gov.tr/TR-211860/ataturk-denizli39de-1931.html>

7.) Tekir s., Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930), Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Derg., 65, 407-430, 2019.

8.) Denizli Vilayeti Sıhhiye Müdürlüğü tarafından tespit edilen ve Dr. Kemal Şakir tarafından düzenlenen tablo

9.) Esen A., Cumhuriyet

Dönemi Sıtma Mücadelesi (1923-1956), Doktora Tezi, Ankara 2017.

10.) Tuğluoğlu F., Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950), Türkiye Parazitoloji Derg., 32 (4), 351- 359, 2008.

11.) Sezgin D., Cumhuriyet Dönemde Sağlık İletişimi Uygulamalarında İlkler: Türkiye'de Sıtma ile Mücadele, Akademik Bakış Derg., 50, 33- 47, 2015.

12.) Aydın E. , Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş yıllarında sağlık hizmetleri, Ank. Ecz. Fak. Derg. 31(3) 183-192,2002.

13.) Özer S., Türkiye'de 1923-1950 Yılları Arasında Verem, turkish studies derg., 15(4), 867-883, 2020.

14.) Alp ö., Verem Savaşı 01 Ocak 1957, <https://koleksiyonodasi.com/01-ocak-1957-verem-savasi/>, 2018.

15.) İnan s., Denizli'deki Halkevleri ve Faaliyetleri (1932-1951), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 25-26, Mayıs-Kasım 2000 s. 135-157

BİLGİ

Bu çalışma Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem 1 Özel Çalışma Modülü (ÖÇM) kapsamında hazırlanmıştır. Halk Sağlığı Uzmanı Uz.Dr. NUREDDİN ÖZDEMİR'e ve araştırma görevlisi Dr. Sema Varlı'ya teşekkür ederiz.